

Landbruket

Ei vekstnæring i nittiåra

Av Olav Randen og Helge Christie



Rød Valgallianse

Postboks 211, Sentrum, 0103 Oslo 1
Gjøteborggt. 8, 0566 Oslo 5. Telefon: (02) 38 42 50



Forord

I dette heftet er hovedvekta lagt på en alternativ jordbrukspolitikk. Regjeringa og Stortinget gjennomfører en landbrukspolitikk som raserer tusenvis av gårdsbruk, fører til økologisk uforsvarlig drift og større avhengighet av matimport. RV støtter kampen for økt sjølberging, et økologisk jordbruk og for å opprettholde og øke sysselsettinga i landbruket.

RV vil takke Olav Randen og Helge Christie for et hefte med mye nyttige fakta og linjer for en alternativ landbrukspolitikk.

Oslo juni 1991

Aksel Nærstad
leder i RV

Innhold:

Forord	3
Landbruket - ei vekstnæring i nittiåra	
1.1 Landbruket handlar om mat	5
1.2 Landbruk handlar om rein og sunn mat	6
1.3 Landbruk handlar om å nytte, ikkje bruke opp naturen	7
1.4 Landbruk handlar om sysselsetjing, kvinnearbeidsplassar, distriktpolitikk, kulturlandskap, miljø og tradisjonar	8
1.5 Det handlar om effektivitet	9
2. Landbrukspolitikken sine fire hovedefaktorar	10
2.1 Marknaden	10
2.2 Det store nydyrkingsprosjektet	11
2.3 Mindre og meir tilpassa kapital	12
3. Agronomien - ein forfallen vitskap som må attreisast	14
3.1 Lokal foredling av mat	14
3.2 Offentleg tilsette avløysarar	15
4. Konklusjonar	16
Noter	18
Gatt og norsk jordbruk	19
Nei til EF-tilpassing på forhånd	21
Åpen hånd til jordbrukets allierte	21
Strategi for norsk jordbruk sitt bidrag til bærekraftig utvikling	22
Krav til miljøstandarder i internasjonale avtaler	22
Et økologisk og sterkt norsk landbruk (fra RVs program)	23

1. LANDBRUK - EI VEKSTNÆRING I NITTIÅRA

1.1. Landbruk handlar om nok mat

Vi kan starte med Verdskommisjonen for miljø og utvikling, som vår statsminister Gro Harlem Brundtland har sett sin signatur under. Ifølgje prognosane der vil folketalet i verda auke frå dei noverande vel 5 milliardane og til 6,1 milliardar ved årtusenskiftet og 8,2 milliardar i år 2025. (1) Utgangspunktet for prognosen er at ein omtrent like stor del av menneska blir bomba, gassa, skotne og svelte i hel i åra som kjem som i dei åra vi har attom oss.

Dei 8,2 milliardane skal ha mat. Det skal skje på ein klode som no taper 24 milliardar tonn matjord, omtrent jamstort med Australias kveiteåkrar, kvart einaste år. Det skal skje på ein klode der skogarealet årleg skrumpar inn tilsvarande halve Noregs grunnflate, der sju gonger Noregs dyrka mark blir til ørken, der ureining er i ferd med å redusere avlingsnivået med 5 - 10% på verdsbasis, der femdelen av verdas planteslag blir borte på 20 år og der ureining og rovdrift svartlegg stadig fleire hav. (2)

Ei gammal innsikt for bønder verda over er sakte i ferd med å nå også politikarar og agronomisk ekspertise, innsikta om at veksten når eit tak. Veksten i levande produksjonar skjer ikkje uendeleg, men som S-forma kurver. Når det gjeld avdrått for dyr og mengd for planter, nærmar vi oss eller har nådd dette taket. Det er heller ikkje ny teknikk å setje inn som kan gje oss større spelerom.

Vi kan ta kornproduksjon som døme. I 1960 auka verdas kornproduksjon med 13% pr innbyggjar. Meir effektive sortar, meir effektive dyrkingsmåtar, meir kunstig vatning og framom alt meir kunstgjødselbruk var årsakene. i 1990, som var eit svært godt avlingsår, minka kornproduksjonen med 2% pr innbyggjar. (3)

Altså står to utvegjar opne for verdas herskarar: 1) prøve å produsere nok mat i verda, og 2) halde folketalet nede med krigføring, ihelsveltungskampanjar og sjukdomsfremjande tiltak.

Er det mogeleg å fø 8 eller 10 milliardar menneske på ei jord der alt no ein av dei fem milliardane er under- eller alvorleg feilernærte? Truleg er svaret ja, men vi ligg då svært nær folketalstaket. Det krev for det første at vi tek vare på ressursane for komande ættleder i staden for å bruke dei opp. Det krev for det andre at vi bruker dei jodbruksressursane vi har. Dei nedlagde bruka i Troms og skrapslåtten i Hallingdal blir altså viktig for neste generasjon. Det krev for det tredje at vi, globalt og i Noreg, bruker meir planteprodukt (poteter, grønsaker, korn, soyabønner) og mindre dyreprodukt. Når plantene går gjennom dyremagen for å gi mjølk og kjøt, gir dei berre 10-20% så mykje næringsstoff som når dei blir etne direkte. Altså meir graut og brød og mindre mjølk og kjøt, eller i allfall mindre mjølk og kjøt produsert frå kraftfor.

I Noreg importerer vi rundt 60 prosent av maten vi et målt på kaloribasis. Medan verdsgjennomsnittet er ca 3,5 dekar dyrka jord pr innbyggjar, har vi 2,1 dekar og tek jord ut av produksjon. Det finst matvarer som vi vanskeleg kan produsere her i landet. Men når vi har gjort oss så avhengige av andre, er det ikkje fordi vi manglar landbruksressursar. Vi bur i eit godt landbruksland med stabilt klima utan omfattande tørke- eller flaumperiodar, vi har mykje god matjord og difor høge avlingar både av korn og gras, og vi har like mykje dyrkbar som dyrka jord. Når vi har gjort oss så avhengige av andre, er det eit politisk val. Det er eit val gjort ut frå at Noreg er eit land med kjøpekraft, som difor kan skaffe seg maten utanfrå.

På stutt sikt er ei slik vurdering rett. I dag kan vi kjøpe matkorn frakta til norsk hamn for under ei krone kiloen. Prisen ligg altså langt under innanlandske produksjonskostnader. Men mykje talar for at det ikkje blir slik i framtida. I 1987 var det kornlager i verda for 102 dagar, i 1990 hadde lagera minka til 62 dagars forbruk, og trass i det gode avlings-

året i 1990 auka lagera berre til 66 dagars forbruk ved inngangen til 1991. (4) Om lagera minkar til under 60 dagars forbruk, kjem vi under den mengda som må til for å halde oppe straumen av korn frå produsent til konsument. Røynslene frå sist det skjedde, i 1973, fortel at då vil prisane svinge sterkt, og kornprisen kan bli fleirdobla på nokre veker. Ved nye tørkesomrar i verdas store kornproduserande land, eller om kravet om ei rettferdigare fordeling av brødkornet får gjennomslag, kan massesvilt bli ein realitet også for det norske folket.

Mat er makt. Dersom matmangelen blir global og dei store kornlanda med internasjonalt press og arbeid for prinsippa om å utnytte komparative områdefordelar og fri handel over landegrensene lykkast i å sikre seg endå meir av produksjonen av korn og annan mat enn i dag, vil dei kunne styre viktige sider ved verdsutviklinga ved å opne matkranene til lydige land og stengje dei for andre. Difor er og eigen matproduksjon eit grunnlag for internasjonal handlefridom og ein viktig del av totalforsvaret vårt.

Verdas Matvarekonferanse i Roma i 1974 gjekk inn for auka sjølforsyning i alle land som eit hovudelement i kampen mot svolten. Generalforsamlinga i FN har fleire gonger skissert same strategien. Brundtlandkommisjonen tek utgangspunkt i ein liknande tankegang.

I internasjonale fora som GATT og EØS-drøftingar går norske styresmakter i staden inn for å auke verdshandelen med mat og å utforme internasjonale spelereglar som reduserer eiga matvareforsyning. Dei nemnde vedtaka frå Verdas Matvarekonferanse, frå FN og Verdskommisjonen for miljø og utvikling gir landet vårt god ryggdekning for å endre denne politikken og i staden arbeide for å realisere sjølforsyninga.

Fordi vi - med den tilgangen på innsatsfaktorar som vi har no - produserer nokre prosentar meir med mjølk, kjøt, flesk og egg enn det innanlandske forbruket, har overproduksjon vorte sett på som hovudproblemet i norsk landbruk siste tiåret. I røynda er det alstå motsett. Det store problemet er at vi - på grunn av eigne val - har ein så liten matproduksjon og eit så lite produksjonspotensiale at matmangel kan truge kva tid som helst.



1.2. Landbruk handlar om rein og sunn mat

Angel dust, englestøv, er eit hormonstoff som hippiar rusa seg på sist på sekstitalet. I fleire EF-land har ein smuglarliga siste tida selt engelstøv til bønder, ikkje som rusmiddel, men som hormonstoff som dei blandar i foret til storfe for at kjøtvekta skal auke. Rettnok blir kjøtet vassfylt, og det tapar vekt att ved steiking og koking. Men kunden veit ikkje kvar kjøtet kjem frå, så bonden tener meir og får ikkje svi. (5)

Bruk av englestøv kan føre til hjarte- og lungesjukdommar hos dyra. Det er, det eg kjenner til, ikkje påvist at englestøv, anabole stereoidar og andre hormonpreparat i foret kan føre til sjukdommar på menneske som et produkta. Men det ligg føre mistanke om slike konsekvensar. Det ligg til dømes føre mistanke om at den omfattande bruken av hormonpreparat i dyrefor i mellom-Amerika er forklaringa på hyppige vekstforstyrningar som menstruasjonsutvikling hos jenter under skolealder.

I Noreg har vi strenge restriksjonar på bruk av antibiotika hos dyr. Dyrlegen må kome på staden og skrive resept på medisinen, og tillatne dosar er små. Ein jurbetennelse kostar den norske bonden rundt 300 kroner i dyrlegehonorar + medisinar for fire dagars bruk + tilbakehalding av mjølka i fire dagar etter avslutta behandling frå den betente spenen og to dagar frå dei andre spenane. Bønder i mange land kan gå i hylla eller butikken etter ein stor eingongsdose antibiotika, og dei kan levere mjølka to dagar etter behandlinga.

Bruk av antibiotika er det kanskje største framsteget legevitenskapen til no har gjort. Vi veit ikkje om meir omfattande bruk av antibiotika i dyr kan føre til skadeverknader. Men i verste fall kan det gjere menneske immune mot verknadene av penicillin. Difor treng vi ein restriktiv politikk. Kanskje er den norske politikken for lite restriktiv heller enn for stram.

Føresetnaden for moderat medisinbruk er nasjonale grenser. Med ein fri vareflyt i EF eller EØS kan den norske bonden tinge antibiotika på postordre frå Italia eller Spania. Bønder som slit med dårleg økonomi vil bli pressa til å skaffe seg midisinar på billigaste måte, slik at høvet til ein restriktiv veterinærpolitikk vil falle bort.

I syttiåra såg styresmaktene på samanhengen mellom landbrukspolitikk og ernæring. I ernæringsmeldinga (6) gjekk dei inn for å stimulere til eit sunt kosthald. Med opplysning og prissubsidiar skulle folk drikke mjølk framfor cola og kaffi og ete ost framfor potetgull. I åttiåra var ikkje ideane om kosthald lenger god lære. Folk skulle velje fritt, også mellom mjølk og cola. Og subsidiane vart fjerna.

Men sjølvsagt har nasjonen Noreg interesse, også økonomisk, av å fremje eit sunt kosthald. Ikkje slik å forstå at kosthaldet bør detaljstyrast eller at mjølk er idealdrikken i alle samanhengar, men likevel slik at ei stimulering av akseptert sunne landbruksvarer bør vere ei nasjonal oppgåve.

1.3. Landbruk handlar om å nytte, ikkje å bruke opp naturen

Dersom vi tenkjer oss den tida det har levd menneske på jorda, som eit døgn, blir tida frå den industrielle revolusjonen og fram til i dag det siste sekundet i dette døgnet. Tida frå den andre verdskrigen til i dag blir dei to siste tidels sekunda. På desse to tidels sekunda har menneske gjort meir for å bryte ned kloden og miljøet her enn på heile døgnet foreåt. Nokre døme som vedkjem produksjonen av mat:

- * Det tynne laget av matjord som dekkjer delar av kloden, går mangstad over til ørken på grunn av harddrift, eller det regnar eller blæs bort på grunn av monokultur.
- * Minst femdelen av planteslaga og ei rekkje dyre- og fugleslag er utrydda. Jorda sitt biologiske mangfald er i ferd med å bli øydelagt.
- * Det industrielle landbruket fører til utslepp og ureining som det i beste fall tek generasjonar å bryte ned.
- * Landbruket krev store mengder lagerressursar som olje, kalium og fosfat. Dei kjende lagera av mineralolje i verda held til 40-50 års forbruk med det noverande uttaket.
- * Den omfattande energibruken i landbruket aukar drivhuseffekten dramatisk.

Likevel blir det industrielle landbruket stimulert. Vi kan sjå på flaggskipet i EFs landbruk, Nederland. Dette landet, som er mindre enn Finnmark fylke, produserer 7 tonn møk pr. innbyggjar. Møk i slike mengder blir avfall og ureining og ikkje gjødsel. Møka tettar grunnen og gjer at planter ikkje veks opp. Ammoniakken trengjer ned i grunnvatnet og gjer det udrikkande. Tankbilane køyrer mjølk frå gardane og drikkevatt til gardane. Rundt om samlar det seg lager av kassert steinull, for når denne er brukt til grønsakproduksjon to-tre år, må mattene skiftast ut. Bruk av hormonpreparat er forbode, men den illegale marknaden er så stor at mange dyr etter norske bønders vurdering er å rekne

som sprøytenarkomane.

Den nederlandske bonden ligg på EF-toppen i inntekt. Det nederlandske landbruket er blant verdas mest lønsame. Det er lønsamt fordi det overlet til andre å betale rekninga, til land i den tredje verda og til komande generasjonar. Som må byggje opp att det denne generasjonen industrilandbrukarar har brote ned av naturen.

Siste rapporten frå Worldwatch Institute jamfører jorda med ei storbedrift som gjev overskot år etter år. Men overskotet kjem ikkje av at drifta er lønsam, det kjem av at eigarane sel unna eigedommar og tek ut fortienesta av salet til forbruk. I landbruket har eit heilt anna prinsipp rådd grunnen. Bonden skulle overlata garden i betre stand til neste generasjon enn den var i då han sjølv tok over. Dette prinsippet bør også gjelde Jorda.

1.4. Landbruk handlar om sysselsetjing, kvinnearbeidsplassar, distriktspolitikk, kulturlandskap, miljø, tradisjonar

Landbruk handlar altså først og fremst om å sikre folket nok mat, rein mat og mat produsert på ein forsvarleg måte. Men landbruket kan brukast til å løyse ei rekkje oppgåver attåt dette.

Vi har minst 200000 reelt arbeidsledige i Noreg. Med landbruket som vekstnæring kan nasjonen sysselsetje ein del av desse på meiningsfylt vis. Ikkje minst kan vi skape nye arbeidsplassar for kvinner og for ungdommar. Vi kan skape desse arbeidsplassane i distrikta, der dei trengst mest.

Det gjeld ikkje berre arbeidsplassar i landbruket, men og arbeid i tilknytt verksemd, i bedrifter som handlar med landbruket, i handverksarbeid knytt til gardane, i slakteri, meieri og anna omsetjing og foredling av landbruksprodukt.

Noreg er ein nasjon i hovudsak av bygdefolk. Medan til dømes Storbritannia alt rundt siste århundreskifte hadde 75% av folkesetnaden i byar (7), har bybusetnaden i vårt land vore så snau at grunnlova hadde ein eigen paragraf om at tredjedelen av stortingsrepresentantane skulle kome frå byar. Først då byane rundt 1950 fekk meir enn tredelen av folkesetnaden, vart denne paragrafen, den såkalla bondeparagrafen, oppheva. Ikkje berre kulturlandskapet, men miljøet og tradisjonane, heile vår identitet som nasjon, er i stor mon knytt til det å halde oppe bygdebusetnad og landbruk.



1.5. Det handlar om effektivitet

Innanfor landbruket reagerer somme med svsmak på krav om effektivitet og rasjonell drift. For dei har opplevt at desse krava blir nytta for å stemple dei som ineffektive og skuve dei ut or næringa.

Men dersom ein kilo mat kan produserast på ein time, ser eg ingen grunn til at to timar skal brukast. For det må vere eit mål for oss menneske å redusere den nødvendige arbeidstida til matproduksjon, både for å få løyst andre arbeidsoppgåver og for å få fritid.

Dersom hogstmaskinen er meir effektiv enn motorsaga og traktoren eller hesten, ser eg ingen grunn til at hogstmaskinen ikkje skal brukast.

Bedriftsøkonomisk er hogstmaskinen ofte mest effektiv. Om skogeigaren set bort avverkninga, kan han få mest netto sjølv av å setje den bort til ein skogsentreprenør med hogstmaskin.

Samfunnsøkonomisk blir spørsmålet meir komplisert. For det første går ein stor del av arbeidet med hogstmaskinen føre seg andre stader og i andre land, med å produsere maskinar, å reparere, å produsere nye delar og å produsere brennstoff. Nettoinnsparinga av arbeidskraft kan altså ikkje berre målast i skogen. For det andre må samfunnet skaffe nytt arbeid til eller trygde dei tidlegare skogsarbeidarane som blir ledige. For det tredje fører bruk av hogstmaskinar til at skogsarbeidaryrket blir borte og at det difor heller ikkje blir folk til planting, tynning og anna sommararbeid i skogen. For det fjerde er hogstmaskinane langt meir brutale mot skogen enn det skogsarbeidarar, traktorar og hestar er. Dei tunge maskinane pressar saman jorda og øydelegg tre og botnvegetasjon, dei ureinar, og dei bruker store mengder av den knappe og ureinande lagerressursen olje.

Om vi går vekk frå den snevre, bedriftsøkonomiske oppfatninga av omgrepet effektivitet og over til samfunns effektivitet, der vi tek inn omsynet til samfunnet totalt, til naturmiljøet og til framtida, ser vi at skogsarbeidaren med sag og landbrukstraktor eller hest kan vere meir effektiv enn skogsmaskinen.

Dyrk korn iaar!



Øyet avkastning betyr øket vinding for landet og øket gevinst for Dem. Dette oppnaes bedst og sikrest ved kjøp av **Vesteråsrad-saamaskinen „HELICE“**

Anerkjendt over hele Skandinaviens som absolut bedst. Stort lager av alle sorter landbruksmaskiner og redakaper. Forlang katalog, gratis og franko.

A/s **F. ANKER**, Kristiania og Trondhjem.



Vor nye amerikanske Plog Nr. 50 for 1 hest er den beste Plog for enhver Småbruker. Den er specielt skikket for Norske Forhold og har en meget stor Arbeidsevne.

2. Landbrukspolitikken 4 hovudfaktorar

Landbrukspolitik handlar om 4 hovudfaktorar, marknaden, arealet, arbeidskrafta og kapitalen. (8) Aukar vi vekta på ein av faktorane, reduserer vi samstundes ein eller fleire av dei andre. I det meste av etterkrigstida har såleis den innanlandske marknaden vore omtrent konstant, kapitalbruken har auka dramatisk, og arbeids- og arealinnsatsen har vorte redusert tilsvarande. Skal vi endre landbrukspolitikken, må vi gripe fatt i desse 4 faktorane:

2.1 Marknaden

Hovudelementa i norsk landbrukspolitik så langt har vore at vi skal vere sjølforsynte med mjølk, kjøt, egg og fleisk og så langt råd ha ein eigenproduksjon av korn, frukt og grønsaker. Fleirtalet i Alstadheim-utvalet vil auke kornimporten og opne for ein kjøtimport på rundt 10 prosent. Dei vil oppretthalde sjølforsyninga når det gjeld mjølk, men redusere produksjonsmålet fordi dagens mål på 1800 millionar liter mjølk fører til overproduksjon.

Eg trur følgjande endringar i produksjonsmålet bør fremjast, men understrekar at dette må skje over tid:

A) Frå kjøt til korn

Når kornet går gjennom oksen eller grisen og blir til menneskeføde gjennom kjøt, er det ødsling med næringsstoff. Når kornet i framtida blir ein knappheitsfaktor, må vi redusere denne bruken av det. Vi må altså i framtidig kosthald bruke meir brødmat og meir graut og mindre kjøt.

B) Frå cola, kaffi og andre drikkar til mjølk og mjølkeprodukt

Det er grunn til å rekne med at mjølk og mjølkeprodukt er sunnare. Mykje av juicen, coladrikkane o.l. veit vi ikkje ein gong kva inneheld. Dessutan produserer vi mjølka innanlands og kan difor spare importutlegg.

C) Frå lyse til mørke kjøtslag

I Noreg er beite ein overflodsressurs. Vi kan utan vanskar hente 3-4 gonger så mange foreiningar frå beite som vi gjer i dag. Når det blir knapt med korn, må vi i staden basere den nødvendige kjøtproduksjonen og like eins produksjonen av mjølk og mjølkeprodukt langt meir på beite. Det inneber at vi må gå vekk fra kraftforbaserte produksjonar og kjøtslag som gris og kylling og over på beitebaserte produksjonar som sau og beitande storfe.



2.2 Det Store Nydyrkingsprosjektet

I 1865 var det rundt 3,2 dekar dyrka jord pr innbyggjar i Noreg. I 1939 var talet redusert til 2,8 dekar. No har vi rundt 2,1 dekar fulldyrka jord for kvar nordmann eller vel 8 millionar dekar i alt. Det er 60-70% av verdsgjennomsnittet.

Ulikt dei fleste europeiske land har Noreg mykje udyrka, dyrkbar jord. Tala er noko usikre, men det blir vanlegvis rekna med at vi har 6-8 millionar dekar dyrkbar jord under skoggrensa, det vil seie nesten like mykje som den dyrka jorda. Attåt er det store område dyrkbar jord i fjellet.

Av den dyrkbare jorda ligg 1,8 til 2 millionar dekar i kornområde. Ein ny teknikk, såkalla krossensilering, gjer det mogeleg å produsere kraftfor som silomasse i staden for som tørka korn. Ein sparar med det rundt 3 veker om hausten og kan flytte grensa for kornproduksjon til kraftfor nordover og høgare over havet. Men jamvel om denne metoden slår til, vil det meste av jorda vere gras- og ikkje kornjord.



Noreg er mindre enn dei fleste land skapt for industrilandbruk. Norsk lende er slik at den beste vekstjorda ofte er å finne på små område innimellom skogteigar, steinrøyser, åsar og vatn. Skal vi ta i bruk meir jord, har vi difor ikkje noko alternativ til å godta at det trengst mange og små bruk, i mange høve deltidbruk, for å produsere mat på effektiv måte i landet vårt.

Ei høveleg målsetjing er å auke det dyrka arealet med 50%, til ca 13 millionar dekar. Med 13 millionar dekar dyrka kan vi drive ein meir ekstensiv gras- og kornproduksjon med mindre kunstgjødsel og sprøytemiddel. Vi har rikeleg med jord i beredskap til meir intensiv potet-, grønsak- og korndyrking i tilfelle det trengst.

Jorddyrking løner seg sjeldan. For å nå dyrkingsmålet på 4,5 millionar dekar trengst difor støtteordningar. Vi kan rekne ut frå ein gjennomsnittskostnad til nødvendig vegbygging, dyrking, grøfting og gjerding på 6000 kroner pr dekar. Om det store dyrkingsprosjektet skal gjennomførast, må staten gje 4.5000 kroner pr dekar i støtte. Totalkostnaden for staten tilsvarar såleis rundt eit forsvarsbudsjett eller velså ein storflyplass på Hurum

I tillegg til dyrkingstilskot trengst jordformidling. Det er oftast dei store bruka som har best tilgang på dyrkingsjord. Det trengst ein offentlig jordformidlingssentral i kvar kommune, truleg lagt til landbruksnemnda og landbrukskontoret, og eit aktivt arbeid for at bruk som har for lite jord, skal få overta eller leige på langsiktig kontrakt av bruk som har for mykje. Det trengst ikkje nye lover for å kunne gjennomføre dette, jordlova (8) gir høve til å ekspropriere jord for å hjelpe bruk som treng tilleggsjord, men høvet blir sjeldan eller aldri brukt.

Altså kan vi setje i gang Den Store Nydyrkinga, med det som mål å ha 4,5 millionar dekar ny jord under plogen om 15 år. Det vil sikre gardsbruk, det vil gi grunnlag for nye, det vil gi arbeidsplassar i rydding og dyrking, det vil gi oss ein reinare matproduksjon og ein betre matvareberedskap.

Noreg har sommarbeite i overflod. Frå 1940 til i dag er talet på foreiningar opptekne på beite redusert med to tredelar. Dei fleste stader i landet er sauene det einaste beitedyret. Sauene åleine er ikkje i stand til å utnytte beita, og dei gror att og forfell. Gjerde- og beitelova pålegg gardeigarar å gjerde og å halde gjerda ved like, men svært mange gjerde forfell, og beita blir ubrukande.

No har vi på nytt arbeidsløyse som i tredveåra. Attåt har vi innsyn i at mattilgangen globalt kan bli knapp i tida framover, og vi veit mykje om miljøtrugsmåla og om at vi må få til ein meir miljøvenleg landbruksproduksjon. Difor trengst ein ny bureisings- og tilbakeflyttingskampanje. Ikkje som ei mellombels lindring av arbeidsløysa, men fordi framtidens matproduksjon bør skje med fleire folk og med ei mindre intensiv arealutnytting. Styresmaktene planlegg at vi om tjue år skal ha 3-4 prosent av dei yrkesaktive i landbruket. Landet er meir tent med at vi har 9-10 prosent innanfor landbruket.

Mei vi har fleire innanfor landbruket enn land det er naturleg å samanlikne oss med, blir det innvendt. Det kjem an på. Noreg har 6% av dei sysselsette i landbruket, Storbritannia 2, USA 3 og Sverige 4. Men Finland har 10%, Ungarn 21%, Pakistan 49 og India 63, for å nemne nokre døme. (11)

La oss stille spørsmålet på ein annan måte: Vi hadde i 1989 132000 personar sysselsette i jordbruk, skogbruk, fiske og fangst, og vi hadde 154000 personar sysselsette i bank og finansinstitusjonar. (12) Er det naturleg og fornuftig at landet vårt treng vesentleg fleire folk til å passe på pengane enn til å produsere den maten vi skal ete?

Analyserer vi landbruket bedriftsøkonomisk, ser vi stordriftsfordelar. Ein gard på 600 mål kan drivast meir effektivt enn 15 gardar på 40 mål. Ser vi samfunnsøkonomisk på spørsmålet, veg stordriftsulempene tyngre. Stordrift gir ofte dårlegare utnytting av dei samla ressursane, særleg beitet. Stordrift kan ikkje utnytte naturens tåleevne på same måten som småbruka. Naturen kan bryte ned dei nødvendige utsleppa frå 15 små og spreidde bruk, medan utsleppa frå storgarden blir for konsentrerte og store. Stordrift skaper få arbeidsplassar. Stordrifta blir nødvendigvis meir avhengig av tilførte innsatsfaktorar som straum, diesel og kunstgjødsel, og er difor ein usikrare mattilgang.



Altså må landbrukspolitikken stimulere småbruk og familiebruk og ikkje stordrift. Overføringane bør jamne ut skilnadene mellom små og store og ikkje stimulere til stordrift. Det taket som har vore på ein del overføringar på 2 årsverk og som staten i jordbruksoppgjeret 1991 vil auke til 3,5 årsverk, må ned att.

23 Mindre og meir tilpassa kapital

I heile etterkrigstida har altså areal og endå meir arbeid i landbruket vorte erstatta av kapital. Gardsdrengen har vorte erstatta av traktoren. Kvinnearbeidet har vorte erstatta av mjølkemaskinen. Arbeidskrevjande beitebruk og forsanking har vorte erstatta av kunstgjødsel og innkjøpt kraftfor. Om bonden får meir betalt for produkta han leverer enn for tjue eller trede år sidan, har han difor og meir utlegg, til banken i form av renter, til maskin- og kraftforfirma og til vedlikehald og fornying av kapitalen. Såleis blir nettoen mindre og ikkje større.

Staten har gjennom Landbrukets utbyggingsfond gjeve tilskot til ulike investeringar i næringa. Ein tanke med desse har vore å hjelpe bønder som treng det, til investeringar som bruka sjølve ikkje kan bere. Ein annen tanke bakom ordningane har vore at dei skal styrkje ein del såkalla berekraftige eller robuste bruk, slik at andre bruk kan leggjust ned. Dette er altså to motstridande målsetjingar.

Dei siste åra har målet om å hjelpe bønder som treng det, vorte skuvd stadig lenger unna.

Støtte til særleg vanskelegstilte bruk er fjerna, støtte til bureisingsbruk er fjerna, støtte til nydyrking er redusert til eit minimum, støtte til grøfting er i ferd med å bli avvikla, støtte til silo- og låvetørkeanlegg er borte. I 1989 fekk til dømes 1869 brukarar tilskot til fulldyrking, medan talet ti år før var 10986. (13). Tilskota til driftsbygningar går til rundt tredelen av husdyrhaldarane og fører over tid difor til langt færre og langt større einingar.

Skattereglane inneber ei løynd subsidiering av visse investeringar, for dei som har høge inntekter. Om bonden kjøper ny traktor, kan han avskrive den med 30% i året. Kjøper han utstyr til under 10000 pr eining, kan han utgiftsføre det direkte. Men byggjer han ny driftsbygning, kan han berre avskrive 6% i året. Reglane er no under omarbeiding.

Somme kritikarar av dagens landbrukspolitikker sier at problemet er kapitalbruken. Den må reduserast. Som hovudtrekk er dette rett. Særleg om å gjere er det å basere produksjonen meir på gardens egne ressursar og mindre på tilkøpte ressursar. Men det er samtidig for enkelt å gå inn for å redusere kapitalbruken allment. For liksom det finst bruk med overinvesteringar, finst det bruk der det er investert altfor lite, og der det er behov for å ruste opp både driftsbygningar, jord og maskinpark.

Dersom vi vil ha alle bruk i drift og auke brukstalet, må tilskota over Landbrukets utbyggingsfond styrast vekk frå dei bruka som likevel er berekraftige og over til bruk som er nedslitne. Tilskota må knytast til modernisering og til mindre investeringar, omarbeiding av driftsbygningar, installering av silotaljar og kraftforsiloar, legging av strekkmetall, tetting og utviding av gjødselkjellarar, bygging av køyrebruer på låvar, nødvendig røysefjerning, kjøp av lett traktorutstyr og hurtigkoping, for å nemne nokre døme. Spesielt må det leggjast vekt på modernisering som kan redusere tunge lyft. Det gjer landbruket meir aktuelt for kvinner. Men det finst og mange veikhelsa og ryggskadde menn i næringa, som har stort behov for slik arbeidslette.

Mykje av landbruksmaskinane i Noreg er lite tilpassa vår natur. Maskinane er tunge og dårleg eigna i bratt lende. Av dei maskinane som er utvikla i mellomeuropeiske land, spesielt Sveits og Østerrike, med tanke på brattlende og små bruk, er lite kome i sal her. Vi må byggje ut samarbeidet med desse landa, og vi må arbeide for å utvikle ein norsk landbruksmaskinproduksjon med tilpassa maskinar for heimemarknaden.

Vort
Træskeverk nr. 0

er uten sammenligning det
bedste for smaabrukere

Obs. 42 pigger

istedetfor paa andre 24

Landskjendte!

Let at trække!

Dobbeltrensende træskeværk —
Motorer — Hakkelmaskiner —
Rensemaskiner — Vandringer
i rikt l. kl. utvalg.



Katalog gratis og franko.

F. ANKER, Maskinforretning, Kr.a og Trondhjem.

3. Agronomien - ein forfallen vitskap som må atterreisast

Vi kan ta utgangspunkt i NRF-kua. I 1950-åra fanst enno over 50 ulike, stadeigne kurasar og ei rekkje avlsorganisasjonar. Rundt 1960 vart stordelen av den agronomiske ekspertisen sett inn for å utvikle den norske rikskua, Norsk Raudt Fe (NRF). Med seminavl, sentral seminstasjon og støtte over jordbruksavtalen vart det utvikla og satsa på NRF-kyr over heile landet, og mange av dei gamle og godt tilpassa kurasane vart borte. NRF-kua er ei effektiv kraftforku. Så lenge kraftfortilgangen er uavgrensa, kan kua liggje svært høgt i yting. Gjennomsnittsproduksjonen på norske kyr er av dei høgste i verda.

Filosofien bakom gigantsatsinga var at maksimal yting pr ku er målet. Ei ku som får mykje kraftfor, mjølkar meir enn ei ku som får lite. Ei NRF-ku mjølkar meir enn ei telemarksku. Den dyktigaste rettleiararen eller avlseksperteren var den som kunne oppvise dei høgaste avdråttstala. Ytinga skulle opp frå 4000 til 6000, 8000 og 10000 liter i året.

Rettleiarar og avlseksperterar såg ikkje at husdyravl er eit samspel mellom dyr, natur og menneske. Avlar ein fram visse eigenskapar hos dyr, går det lett ut over andre. Legg ein einseitig vekt på å byte kraftfor med mjølk, kan resultatet bli kyr som har mindre evne til å ta opp for på beite og som er mindre resistente mot ulike sjukdommar.

NRF-kua er eitt døme på skakkøyrt agronomi. Monokulturen i gras-og kornproduksjon er eit anna. Når eit planteslag har vorte dyrka i ei årrekkje og naturgjødning ikkje tilført, er jorda svekka og meir sårbar for erosjon. investeringspresset frå politikarar, landbrukskontor og rådgjevarar er eit tredje. Mange bruk er køyrde i senk fordi dei har følgd råda frå rettleiarane om å investere seg vekk frå dårleg økonomi. Dei har i staden investert seg inn i endå dårlegare økonomi.

Agronomien er ein vitskap med mange hundreårs tradisjonar og djup innsikt. Dei siste tiåra har det skjedd eit forfall meir enn ei vidareutvikling i vitskapen. Tre ting må til om agronomien skal utvikle seg vidare i vårt land:

For det første må forskarane til å analysere heilskapar og konsekvensar av ulike val att. Det er ikkje nok at forskaren finn ut at med endra foring kan kyrne mjølke 8000 og ikkje 5000 liter i året. Forskaren må og vurdere kva følgjer endringa får for levealdere og for sjukdomsresistensen for kyrne. Og han må vurdere kva produksjonsauken kan føre til for strukturen i landbruket.

For det andre må forskarane på nytt ta i bruk, oppsummere og vidareutvikle folks røymsler. All agronomisk ekspertise fins ikkje på Landbrukshøgskolen. Mange bønder har kunnskaper forskarane treng og kan byggje vidare på.

Difor må og forskinga desentraliserast. Forsøksringane er ein del av grunnlaget for det. Attåt trengst ein landbrukshøg-skole til, helst i Nord-Noreg.

For det tredje må nedbygginga av landbruksetaten stogkast. No arbeider styresmaktene aktivt for å redusere talet på kommuneagronomar og å leggje ned kommunale landbrukskontor. Samtidig blir agronomane pålesste fleire oppgåver med forvaltning og får difor stadig mindre tid til arbeid ute blant folk. Om vi skal utvikle den agronomiske ekspertisen tilpassa norske forhold, må dette snuast.

3.1. Lokal foredling av mat

La oss ta utgangspunkt i ein annonse frå Norske Meierier (14), der dei grunnjev at den økonomiske støtta frå styresmaktene ikkje har hindra dei i å "satse friskt på modernisering og markeditpassing" på denne måten:

"For 30 år siden var det 350 meierianlegg i Norge. I dag er det mindre enn 130. (...)

Meieriene i Norge samarbeider. Det betyr for eksempel at den Jarlsberg du kjøper i Ørsta, sannsynligvis er produsert på Nærbø. For på Ørsta har meieriet spesialisert seg på Edamer."

Meierinedlegginga har ikkje redusert talet på meieriarbeidarar. Derimot har den flytt arbeidsplassar frå bygder til sentra. Den har ført til mykje meir transport når jarlsbergosten må frå Nærbø til Ørsta, edamerosten motsett veg og mjølka sendast 15-20 mil tre gonger i veka frå produsent til meierianlegg. Den har ført til meir ureining, for når anlegga blir store, blir og ureininga konsentrert, og naturen greier ikkje lenger bryte stoffa ned.

Fleire og mindre meieri, slakteri og andre foredlingsbedrifter bør difor vere målet. Medan den økonomiske støtta frå styresmaktene så langt har vore nytta til å fremje nedlegging, bør støtta i staden brukast til å halde oppe utsette bedrifter.

3.2. Offentleg tilsette avløysarar

Bønder treng ferie. Og samfunnet treng folk med kunnskapar om matproduksjon. Difor bør avløysarordninga byggjast ut.

I dag har avløysaren ofte 5 eller 10 arbeidsgjevarar med kvar sine ordningar og sine luner. Sjølv er han isolert frå arbeidskameratar. Det er ein vanskeleg arbeidssituasjon. Mange bønder bruker i staden avløysarpengane til familiemedlemmer der det let seg gjere, og mykje pengar står unytta og går attende til staten.

I staden bør vi få ei ordning med offentlig tilsette avløysarar. Eg tenkjer meg ein avløysargjeng i kommunen leia av ein avløysarlagsleiar. Bonden må då saman med avløysarleiaren setje opp ein avløysingsplan for eit halvt eller eit heilt år. Slik tingar han avløyning, men kan normalt ikkje gjere avtale om kva for avløysar han vil ha. Også eventuell familieavløyning, som i mange høve er den beste ordninga, må gå gjennom avløysarlaget.

Ei slik ordning vil gjere at avløysarane får eit miljø seg imellom. Dei vil ha kontakt med lagsleiaren og det offentlege som arbeidsgjevar og såleis møte meir profesjonelle arbeidsgjevarar enn det bønder flest er i stand til å vere. Dei vil kunne få lønnsauke gjennom ansiennitet og såleis bli meir attraktive arbeidstakarar når dei får arbeidsrøynsle. I dag er det i staden ofte slik at om dei gjer krav på løn etter ansiennitet, vel bonden i staden ein billigare avløysar utan ansiennitet. Det å vere avløysar vil altså kunne bli ein profesjon.

Med slike endringar oppnår samfunnet:

- a) å skape betre ferieordningar for bønder og såleis gjere yrket meir attraktivt,
- b) å skape nye arbeidsplassar i bygdene, og
- c) å byggje ut ekspertisen i jordbruksproduksjon slik at det finst kunnige hjerner og dyktige arbeidshender for å skaffe folket mat i ein krise- eller krigssituasjon.

4. Konklusjonar

Eg har i denne artikkelen teke til orde for ein del endringar i norsk landbrukspolitikk:

1. Det offentlege bør arbeide for å utvide marknaden for norske landbruksprodukt noko og samstundes endre matsamansetjinga gjennom å fremje ein overgang i kosthaldet frå kjøt til korn, gjennom å arbeide for meir bruk av mjølk og mjølkeprodukt og mindre cola, kaffi o.l., og gjennom ein overgang frå lyse til mørke kjøtslag.
2. Vi bør setje i gang ei omfattende nydyrking med sikte på å nå opp i verdsgjennomsnittet i dyrka areal pr innbyggjar.
3. Ei offentlig jordformidling må med grunnlag i jordlovgjevinga gjere leige- og kjøpsavtalar slik at tilleggsjorda kjem til bruk som treng tilleggsjord og ikkje til bruk som har nok jord frå før.
4. Ei ny gjerde- og beitelov må utarbeidast med det utgangspunktet at utmarksressursane i hovudsak skal stillast til disposisjon for beiting.
5. Med etableringstilskot, offentlig gardformidling og overføringar knytte til bruk av areal og arbeidskraft og mindre til produktmengd, må vi arbeide for å få fleire gardsbruk i drift. Truleg er eit naturleg framtidsnivå 9-10 prosent av dei yrkesaktive i landbruket mot i dag rundt 6 prosent.
6. Bruken av tilførte innsatsmidlar som kunstgjødsel, drivstoff og kraftfor på gardane må reduserast. Målsetjinga må i staden vere å utnytte gardens eigne ressursar best råd.
7. Kapital tilført frå det offentlege bør ikkje lenger styrast til eit fåtal såkalla berekraftige bruk, men i staden til utsette bruk og bruk med behov for nyinvesteringar.
8. Forskings- og forsøksarbeid må i gang for å utvikle teknisk utstyr som er betre tilpassa norske driftsforhold, døme er mindre og enkle driftsbygningar for ulike husdyrslag og lett og veltesikkert traktorutstyr.
9. Landbruksvitenskapen, agronomien, må over til å sjå på heilskapsmål og samfunnskonskvensar og ikkje berre delmål. Forskinga må spreiaast til forsøksringar og landbrukskontor landet over, og ein landbrukshøgskole til bør byggjast, truleg i Nord-Noreg. Forskingsarbeidet må i langt større grad drivast i samarbeid med praktikarane og ta omsyn til dei kunnskapane praktikarane har.
10. Dei offentlege midlane som i dag lbir nytta til nedlegging av foredlingsbedrifter i landbruket, må i staden øyremerkast til oppretthalding av bedrifter og reising av nye i bygdene. Målet må vere fleire og mindre meieri, slakteri og andre foredlingsbedrifter.
11. Avløysarordninga i landbruket må gjerast om, slik at stordelen av avløysinga skjer med offentlig tilsette avløysarar.

I sum vil desse endringane i landbrukspolitikken vere eit nytt vegval. Bøndene vil få signala om at vi er ei konkurranseulempe som bør vekk, erstatta med signal om at samfunnet treng oss, vil satse på oss og har ein langtidsplan for kor mange bønder landet bør ha. Det vil i seg sjølv gje grunnlag for ny optimisme i bygde-Noreg.

Endringane vil lett føre til 20-30000 nye arbeidsplassar som bønder og som landbruksavløysarar. Fordi vi i dag har ein avgang på rundt 3000 årsverk årleg og attåt står framfor ein stor avgang i landbrukstilknytt verksemd om utviklinga skal halde fram, vil vinsten i høve til dagens avviklingspolitikk bli vesentleg større.

I dag blir rundt 4 prosent av statsbudsjettet nytta for å halde oppe landbruket. Det krev

meir omfattande analysar for å gje svar på om alternativet blir billigare eller dyrare enn dagens politikk. I desse analysane må vi ta omsyn til innspara kostnader med mindre arbeidsløyse- og sosialtrygd og mindre kostnader til infrastruktur ved flytting av folk frå utkantar til sentra. Tek vi desse omsyna, er det meir truleg at alternativet blir billigare enn at det blir dyrare.

Kostnadsanalysane bør attåt ta omsyn til utlegga med å reparere natur som blir skadd gjennom intensiv landbruksdrift med monokultur og mykje tilførte innsatsfaktorar. Og dei bør rekne inn verdien av ein vesentleg større matvareberedskap og med det internasjonal handlefridom.

Tek vi desse omsyna, er det etter mitt skjøn liten tvil om at nasjonen har mykje å vinne også økonomisk på å velje ein annan veg for landbrukspolitikken.

OLAV RANDEN



Noter

1. Vår felles framtid. Verdenskommisjonen for miljø og utvikling. Tiden 1987.
2. State of the World. Rapport frå Worldwatch Institute 1991.
3. NOU 1991: 2A. Norsk landbrukspolitikk. Utforming, mål og virkemidler. (Alstadheimutvalet)
4. Sjå sluttnote 2.
5. Bondebladet 9/91. Artikkel av Oddvar Lind.
6. St.meld. 32, 1976/77: Om norsk ernærings- og matforsyningspolitikk.
7. Aschehougs og Gyldendals Store Norske leksikon, art. om Storbritannia.
8. Utgangspunktet og ein del av vurderingane her har eg henta frå Norsk Bonde- og Småbrukarlags bok: Ny landbrukspolitikk. Oslo 1990, utan at dei kan gjerast medansvarlege for mine vurderingar.
9. Budsjettnemnda: Jordbrukets totalregnskap 1988 og 1989.
10. Sitert fra NBS: Studieopplegg til Alstadheimutvalgets innstilling. 1991.
11. Nils Petter Gleditsch: Norge i verdenssamfunnet. Pax 1988. Statistisk årbok 1990.
12. Statistisk årbok 1990, tabell 162.
13. Budsjettnemnda: Landbruksregnskap 1988 og 1989.
14. Nationen 270391.

GATT og norsk jordbruk

Alternativet til dagens GATT-forslag er et jordbruk som bruker mindre ikke fornybar energi og mindre kunstgjødsel. Det vil trenge et større areal for å fange solenergi gjennom fotosyntesen. Det vil trenge fler jordbrukere, både kvinner. I de kommende år vil det bli øking i kjøpekraftig etterspørsel etter mat i 3. verden og Øst-Europa, og på grunn av befolkningsøkning. Økt matimport til Norge er det motsatte av bærekraftig utvikling, skriver Helge Christie.

Åttende april 1989 i Genève var Brundtlands regjering med på det såkalte konsensusvedtaket i Uruguay-runden (UR) om jordbruksforhandlingene. Da Bondelaget gjorde jordbruksavtale med staten samme år, måtte de også godkjenne konsensusvedtaket. Sjøl om Norge leverte en stemmeforklaring som legger vekt på ikke-økonomiske faktorer i landbrukspolitikken (sosiale, miljø, distrikt), kan dette være starten på et salg av norsk sjøl råderett. 8. april-vedtaket var et av flere midtveismøter i UR, og avslutningsmøtet i forhandlingssrunden som skal holdes nå 3.-7. desember i Brussel, skal stadfeste og konkretisere midtveismøtene. 8. aprilvedtaket la fram noen alvorlige langsiktige forslag til tiltak, som skal tre i kraft 1991: Betydelig gradvis reduksjon i jordbruksstøtte og beskyttelse.

Både jordbruksoverføringer og importvern skal nedbygges.

1. Norge, Island, Sveits, Sør-Korea, Japan har under 50 prosent sjølforsyning på mat (kaloribasis). For disse landa er sikkerheten for mat liten allerede. Derfor ligger slike land på topp i OECDs beregninger over prosent produktsubsidie-ekvivalent og støtte pr. bruk. Halve jordas befolkning er underernært, og verdens befolkning øker dobbelt så fort som matproduksjonen. Verdens jordbruksareal minker fordi ørkener, tørke og klimaendringer sprer seg, grunnvatnet synker

og jorda saltanrikes ved intensiv vatning, plantevernmidler forgifter jordsmonn, det er fare for at nye «Tsjernobyl-ulykker» plutselig trekker nye områder ut av forsvarlig jordbruksproduksjon.

Alternativet til dagens GATT-forslag er et jordbruk som bruker mindre ikke fornybar energi og mindre kunstgjødsel. Det vil trenge et større areal for å fange solenergi gjennom fotosyntesen. Det vil trenge fler jordbrukere, både kvinner (som i dag skyves ut i mer inntektsbringende arbeid for at mannens gard ikke skal gå konkurs) og menn.

I de kommende år vil det bli øking i kjøpekraftig etterspørsel etter mat i 3. verden og Øst-Europa, og på grunn av befolkningsøkning. Økt matimport til Norge er det motsatte av bærekraftig utvikling.

2. 8. aprilvedtaket betyr at mindre bruk blir presset ut av produksjon, jord blir liggende brakk, arbeidsløsheten og presset på byene vil øke og sosialutgiftene vil øke. Både i Norge og 3. verden.

3. Mer internasjonalisering av mathandelen øker sjansen for spredning av skadelige organismer til nye økosystemer (epleflue og pærepest, munnog-klovsjuka og den nyoppdagete engelsk kugalskap (BSE) osv.

4. Det blir vanskeligere for lokale forbrukere å velge matkvalitet (radioaktivt bestrålt mat for langtidskonservering,

tilsetningsstoffer, restkonsentrasjoner av plantevernmidler i planter, restkonsentrasjoner av antibiotika og hormoner i hysdyrprodukt) når de ikke vet hvordan maten er produsert.

5. Fjerning av handelsbarrierer vil gjøre det vanskeligere å begrense omfanget av miljømessig uønskete produksjonsmåter med ny geneteknologi (storfe-veksthormon, ugrasmiddel-tolerante planter, insektmiddel-resistente planter osv.).

6. En annen vei å gå enn dagens UR er i retning av et verdens matsystem med mindre langdistanse-transport av mat over landegrenser. Slik kan behovet for energiforbruk og ekstra solid emballasje reduseres, og dermed reduseres også forurensing.

En styrking av GATT-regimet vil innebære strengere rapportplikt. Hvert halvår må regjeringene rapportere hvordan de har redusert importvern og jordbruksstøtte. Et tett samarbeid mellom GATT, OECD, Pengefondet og Verdensbanken, fastere rutiner med domspaneler i handelstvister, betyr redusert nasjonal suverenitet og økt internasjonal kontroll med økonomiske rammebetingelser.

Både Lester Brown (World Watch Institute), Håvard Alstadheim (Alstadheimutvalget for ny landbrukspolitikk), Amund Venger (Bondelaget) og Gjermond Haga

(Småbrukarlaget) har sagt at GATT er opptatt av gammel- dagse problemstillinger. GATT og OECD ble lagt for å skape kortsiktig økonomisk vekst, for dette var et hovedspørsmål etter andre verdenskrig.

Dersom GATT skulle ta miljøhensyn, vil UR mislykkes, sa visegeneraldirektør i GATT, Charles Carlisle på IFAP (internasjonale føderasjon av jordbruksprodusenter) kongressen i Trondheim 5. juni. Miljøvern må løses på andre måter enn å stoppe markedsorientering.

På samme kongress sa Gro Harlem Brundtland at organisasjoner som GATT må ta miljøvern opp som sak, men det vil ta litt tid. Skal Norge først godta GATTs salg og rasering av miljøet, for deretter å prøve å få GATT til å bli like bra som Nor-

ge var? Faktisk bør Norge bli mer miljøvennlig enn i dag. Da er GATTs liberalisering en blindvei.

Carlisle og Brundtland sa også at GATTs forslag er u-hjelp. Norge bør redusere grensevernet og importere mer fra fattige land i Sør som ikke har noe annet å selge. Om det ikke er ment som bevisst løgn, fungerer det iallefall som demagogi. Ja, Norge bør kjøpe mer av de landbruksvarene Norge allerede importerer, fra 3. verden, istedet for fra USA, Canada, EF og Cairnesgruppen (Australia, Ny Zeeland, Brasil, Argentina osv.). Norge kunne lage bilaterale avtaler med fattige land i sør. Men fjerning av importvern i alle land, vil nettopp øke markedsadgangen for de sterkeste eksportørene, og utkonkurrere de fattige

land som det snakkes så varmt for.

Hvis Norge gir fra seg sjø- råderett over deler av landbruk og miljøstandard gjennom UR, vil overgangen til en dårlig EØS-avtale og EF-medlemskap bli mindre. Godtar Norge UR, har nasjonen mindre grunn til å styre unna EF. Omvendt, hvis en ønsker å styrke miljøstandard og distriktpolitikken, er det viktig å ikke bare sette stopper mot EF, men også mot UR. Høsten 1990 skal UR avgjøres, våren 1991 skal EØS stortings- behandles. Hvordan vil du prioritere da?

HELGE CHRISTIE

GATT OG BÆREKRAFTIG JORDBRUK

Mens Gatt-forhandlingene drar i langdrag, bør ikke Norge vente på bondeofferet, men heller forbedre standpunktet sitt. Den norske stemmeforklaringa i GATT må stå fast og ajourføres i forhold til miljø og utvikling. Noen nye momenter må trekkes inn.

Utgangspunktet må være **bærekraftig utvikling**, som defineres som å sikre behovene til dagens befolkning uten å svekke etterkommernes muligheter til å få sine behov dekket.

Den Bosch-erklæringen fra FN (FAO) matvarekonferanse 19.4.91 bygger på at i år 2000 er det 1 milliard flere mennesker som trenger mat, og i 2025 er det 3 milliarder flere munnar å mette. Den Boch-erklæringen sier at hovedmålet for jordbruket må være:

- Matvaresikkerhet
- Arbeidsplasser og inntekter i distriktene
- Naturressursbevaring og miljøbeskyttelse

Videre må industrilanda redusere eksportsubsidiene og fjerne de kunstig lave dumpingprisene på verdensmarkedet.

Beslutningsprosessene over mat og jord må desentraliseres, så bygdefolket trekkes med. Dette betyr at lokalsamfunn må få større innflytelse og kontroll, mens internasjonal kontroll bør reduseres.

Afrikanske handelsministre i OAU, mener netto matimporterende afrikanske land må få unntak i UR for reduksjon i jordbruk; innenlandsk støtte, grensebeskyttelse og eksportkonkurransen, for å stimulere jordbruk og bygdeutvikling.

Et forbedret norsk standpunkt i GATT kan være:

* Fjern eksportsubsidiene, **behold importvern/støttenivå** i jordbruket. Lag handelsavtaler med fortrinnsrett for land i den 3. verden og med utvikling som formål, inkludert teknologioverføring for å hjelpe til og holde høye miljøstandarder.

Norge bør ikke belaste andre land med å produsere maten vår mer enn i dag.

* Nei til EF, Nei til EØS, Norge trenger en **miljøvennlig handelsavtale** med EF, der behovsprøving og "føre var"-prinsippet (om at tvilen skal komme miljøet til gode) er overordnet fri flyt av varer.

* Støtt kravet fra den 3. verden om nei til **patent** på liv, og at patent må løses i Brasil-konferansen i stedet for i GATT.

NEI TIL EF- TILPASNING PÅ FORSKUDD

Statens tilbud i jordbruksforhandlingene har utløst et distriktsopprør. Sjøl om gardbrukere går forna i forsvar av bygde-Norge, dreier dette seg om mye mer enn jordbruk. Svært mange med ulike tilknytninger til landbruk og distriktene. Svært mange med ulike tilknytninger til landbruk og distriktene, er allierte gjennom en felles visjon om hva slags Norge vi vil ha:

- * Det er udemokratisk at staten vil ta **EF-tilpasning** på forskudd gjennom jordbruksavtalen: Vi krever informasjon, konsekvensanalyser, debatt, avstemning først, - og så eventuelt tilpasning. Heller ikke GATT-forhandlingene er ferdig, så Norge trenger ikke ta GATT på forskudd.
- * Slå ring om **alle gardsbruk**. Rør ikke korn- og kraftforprisen, bærebjelken i norsk jordbruk.
- * Mer **miljøvennlig** jordbruk er uforenlig med nedskjæringer. Stimuler arbeidsinnsatsen ved miljøvennlig jordbruk.
- * Bevar **kvinnearbeidsplasser**: Redusert jordbruksstøtte skyver kvinner ut av jordbruket. Bør arbeidsløsheten bli større?

ÅPEN HÅND TIL JORDBRUKETS ALLIERTE

- Jordbruket skaper ringvirkninger, Stopp meieri-nedlegging. **Landbrukssamvirket** ut av NHO som er en pådriver for EF-tilpassing.
- Støtt **Viking Dekk** i Askim i forsvaret av konsesjonsloven.
- Nei til EF, Nei til EØS, Norge trenger en **miljøvennlig handelsavtale** med EF, der behovsprøving og "føre var" - prinsippet om at tvilen skal komme miljøet til gode er overordnet fri flyt av varer.
- Fjern eksportsubsidiene, **behold importvern/støttenivå** i jordbruket. Lag handelsavtaler med fortrinnsrett for land i den 3. verden og med utvikling som formål, inkludert teknologioverføring for å hjelpe til og holde høye miljøstandarder.
- Støtt kravet fra den 3. verden om nei til **patent** på liv, og at patent må løses i Brasil-konferansen i stedet for i GATT.



STRATEGI FOR NORSK JORDBRUK SITT BIDRAG TIL BÆREKRAFTIG UTVIK

- Nasjoners rett til matvaresikkerhet og høyere miljøstandard på områdene:
 - bærekraftig jordbruk
 - miljøvennlig regulering av bioteknologi
- 1) Stopp subsidier til EKSPORT DUMPING.
- 2) Nasjoners rett til matvaresikkerhet.
Ventet befolkning i 2000:8 mrd.
 - Ikke redusere sjølforsyning fra 50%, men øke
 - Ikke sentralisere matproduksjonen, men opprettholde matproduksjonen over hele landet.
 - Dette betyr nasjoners rett til
IMPORTVERN OG INNENLANDSK STØTTE
 - *Innenlandsk støtte må ikke reduseres, men omlegges til å støtte merarbeidet ved mer miljøvennlig jordbruk.
 - *Selektive preferanse handelsavtaler for matimport fra 3. verden land, med utvikling som formål, i stedet for allmenn fri konkurranse.
 - *(EØS cohesion, dvs. økt matimport av 72 landbruksprodukt fra Sør-EF, vil beslaglegge import-prosent på bekostning av import fra 3. verden)
 - *EØS avgjøres før GATT, vent med å avvikle støtte/kvantitative begrensninger til GATT.
- 3) Nasjoners rett til høyere standard på miljø, helse, arbeidsmiljø, sikkerhet.
 - BEHOVSPRØVING (ved innføring av ny risikabel teknologi), og
 - FØRE VAR PRINSIPPET SKAL VÆRE OVERORDNET FRIHANDELSAVTALER.
 - Internasjonale miljøvern-standarder må sette minimum av miljøvennlighet som land må komme opp på for å unngå økologisk dumping,
 - men ikke hindre nasjoner å sette strengere standard for å finne sine lokale bidrag til en bærekraftig utvikling.

KRAV TIL MILJØSTANDARD I INTERNASJONALE AVTALER

- 1) **Internasjonale miljøavtaler må være overordnet andre avtaler.**
Føre var prinsippet må (inn i en EØS avtale, bedre: **Norge trenger en god handelsavtale med EF** og være overordnet Cassis de Dijon prinsippet.
Føre var prinsippet gir anledning til å forby varer der en har mistanke om helse- eller miljø-skade, sjøl om dette ikke er endelig bevist, eller ikke alle har godtatt bevisene. (Vedtatt på Bergenskonferansen av blant annet EF og EFTA.)
- 2) Felles internasjonale standarder for miljø, helse og sikkerhet - må gjelde som **laveste standard som alle må opp på.**
Men internasjonale avtaler må ikke hindre nasjoners rett til å sette strengere standard.
- 3) **Økt behovsprøving for risikabel teknologi, er nødvendig for bærekraftig utvikling.** Behovsprøving går ut på at en nasjon diskuterer om de har behov før de importerer eller produserer noe som kan medføre risiko for skade. (Norge og Island har hatt behovsprøving på nye medisiner, men må gi det fra seg i en EØS-avtale).
- 4) **Importlandets avgjørende betydning ved risikovurdering** går ut på at et i importland har bedre forutsetninger for risikovurdering enn et eksportland. (FN, Code of Conduct on Pesticides).
- 5) **Ingen eksport av varer forbudt i enkelte land mot et importlands ønske.** (Code of Conduct on Pesticides. Prior Informed Consent).
- 6) **Ikke eksport til andre land av det som er forbudt i det egne landet.**

Et økologisk og sterkt norsk landbruk

(Fra RVs program vedtatt i mars 1991)

RV er for å styrke norsk landbruk for å sikre den nasjonale sjølråderetten, bosettinga i distriktene og som et ledd i å brøfø hele jordas befolkning. Vi er for allsidig landbruksproduksjon i alle deler av landet, og et landbruk som bygger mest mulig på de lokale ressursene. Sjølforsyninga av mat må øke til minst 80 prosent. Dersom det ikke kommer i konflikt med naturen og miljøvern, må det dyrka arealet økes med minst en tredjedel, og antall bruk økes. Norges naturgitte forutsetninger for kjøttproduksjon gjennom utmarksbeite må utnyttes. Landbruket må legges om til økologisk forsvarlig produksjon med mindre bruk av kunstgjødse, kraftfor og antibiotika og der vekstfremmende hormonpreparater er utelukka. Bøndenes inntekter må opp på gjennomsnittelig industriarbeiderlønn, og kvinnenes arbeid i landbruket lønnes på linje med mannens. Vi er for nasjonale overføringsordninger og skjerming for internasjonal konkurranse for å oppfylle disse målsettingene. En forutsetning for å nå dem er at Norge ikke blir medlem av EF.

Mot rasering og kapitalistisk stordrift

Nå nedlegges et stort antall bruk hvert år med avfolking av distriktene som en av konsekvensene. Kjemiske middel tas i økende grad i bruk for å øke produksjonen med forgiftning av mennesker og natur, ukjente langsiktige konsekvenser og økt energiforbruk som resultat. Støtte- og verneordninger svekkes, og frikonkurranse-kapitalisme innføres. Staten reduserer overføringene til landbruket, holder inntektene til gårdbrukere nede langt under industriarbeiderlønn, tvinger kvinnene til gratisarbeid, og stimulerer til et miljø- og ressursødeleggende landbruk gjennom skjerpning av effektivitetsnormene. Samtidig reduseres vernet av norske landbruksprodukter, og landet legges åpent for internasjonal landbrukskapital. På denne måten knyttes også Norge tettere til de rike landa i en front for å sikre sitt overherredømme og mot ei rettferdig økonomisk verdensordning. Resultatet blir økt forurensning, dårligere og på lengre sikt dyrere matprodukter.

RV går inn for:

- * Effektivitetsnormene i landbruket må endres slik at omlegging til et mer miljøvennlig og ressursvennlig landbruk blir mulig. Utgangspunktet for tilskudd må bli bøndenes reelle, målte arbeidsinnsats. Kvinnenes arbeid må lønnes på lik linje med mannens.
- * Jordbruksoverføringene over jordbruksavtalen må være betaling for bondens innsats. Mye av overføringene går til profitt til ladbruksmonopola, maskinbedrifter og gjødsemonopolet Norsk Hydro.
- * Et økologisk riktig landbruk må oppmuntres gjennom støtteordninger.
- * Beskyttelse av norske landbruksprodukter må opprettholdes og styrkes - nei til økt import.
- * Bøndenes inntekter opp på gjennomsnittelig industriarbeiderlønn. Lik rett til arbeidstidsreduksjoner i landbruket som i arbeidslivet forøvrig. Kvinner i jordbruket må få samme pensjonsretter som menn.
- * Fjern moms på norske landbruksprodukter.
- * Staten må garantere grunnpriser for alle landbruksvarer slik den gjør på korn og ull.
- * Landbruksbanken må sikre investeringer i driftsapparatet til 4000 bruk i året, og legge

en plan for at alle bruk skal få tilbud om støtte til modernisering/ utbygging i løpet av en 25-års periode.

* Meier- og slaktesamvirke må ikke sentraliseres.

* Omlegging av kjøttproduksjonen slik at den i større grad bygger på lokale naturressurser og mindre på kraftfor, - til mer vekt på sau og mindre på gris.

